

Utjecaj političkog sistema na porast životnog vijeka

ANTIĆ MILJENKO
Građevinski fakultet, Zagreb
e-mail: antic@grad.hr

UDK 321.6/.7:614
614:321.64
614:321.7
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 20. lipnja 2004.

Ovaj članak istražuje utjecaj političkog sistema na povećanje životnog vijeka. Rezultati su iznenađujući. Iako je prosječni životni vijek dulji u demokracijama, povećanje životnog vijeka bilo je veće u diktaturama u periodu 1960–99. Osim toga, linearna regresija pokazala je da je u demokracijama, čak i kada su kontrolne varijable uzete u obzir, porast životnog vijeka bio niži nego u državama s diktatorskim režimom. Uz to, regresija je pokazala da se u državama s već visokim životnim vijekom, te u državama sa visokim porastom BDP per capita, životni vijek brže povećava. Na osnovu iskustva najuspješnijih država ovaj članak zaključuje da je univerzalna besplatna zdravstvena skrb, financirana od strane države, najbolje sredstvo za povećanje rasta životnog vijeka.

Ključne riječi: DEMOKRACIJA, DIKTATURA, ŽIVOTNI VIJEK, ZDRAVSTVO

Stopa rasta BDP *per capita* indikator je koji se najčešće koristi za uspoređivanje uspjeha pojedinih država ili političkih sistema. To je logičan izbor jer, kako pišu Przeworski i ostali (2000:5), “prihod je najbolji opći indikator mogućnosti izbora koji ljudi mogu uživati u svom životu”. Međutim, BDP *per capita*, kao indikator, ima mnogo nedostataka. Na primjer, brz ekonomski razvoj države u cjelini može biti praćen sa vrlo nepravednom distribucijom dohotka.¹ Kao posljedica, veliki dijelovi populacije mogu imati jednak ili čak niži standard života usprkos brzom porastu BDP *per capita* u državi kao cjelini. Zbog toga, ovaj članak uspoređuje države sa demokratskim poretkom i države koje imaju diktatorski režim na osnovu porasta očekivanog životnog vijeka. Ako je malen dio populacije vrlo bogat a velik dio populacije siromašan, država ipak može imati relativno visok nivo BDP *per capita*.² Međutim, država ne može imati visok nivo prosječnog životnog vijeka stanovništva ako samo uzak krug ljudi ima dugačak životni vijek. Pošto povećanje prosječnog životnog vijeka ovisi prvenstveno o iskorjenjivanju siromaštva³, prosječni životni vijek pokazuje ne samo nivo blagostanja nego, indirektno, i pravednost distribucije bogatstva u nekoj zemlji.

Kako navodi World Development Report (1993:1), “u posljednjih četrdeset godina životni se vijek produžio više nego u cijeloj dotadašnjoj ljudskoj povijesti”. Kao ilustracija, prosječni životni vijek u zemljama u razvoju povećan je s 40 godina 1950. godine na 63 godine 1990. godine. U isto vrijeme proces demokratizacije počeo se širiti posvuda po svijetu. Zbog toga ovaj članak istražuje je li povećanje prosječnog životnog vijeka bilo povezano s demokratizacijom, odnosno je li povećanje životnog vijeka bilo veće u državama s demokratskim režimom ili u diktaturama.

Nema mnogo članaka koji istražuju utjecaj političkog režima na povećanje životnog vijeka. Na primjer, kroz pretraživanje JSTOR-a ili Academic Search Premiera⁴ nije moguće

¹ Odličan su primjer Sjedinjene Države za vrijeme vladanja predsjednika Reagana. Vidi Thurow (1996, *passim*).

² Mnoge arapske države, kao na primjer Saudijska Arabija, imaju upravo takvu situaciju.

³ Vidi World Development Report (1993) za potvrdu te teze.

⁴ JSTOR i Academic Search Premier jesu arhivi časopisa koji obuhvaćaju, u internetskom izdanju, sve najvažnije svjetske časopise iz područja društvenih znanosti.

naći niti jedan članak koji ima u naslovu oba pojma – demokracija i životni vijek. Međutim, na tom području istraživanja ipak postoje neki pionirski radovi. Anand i Ravallion (1993) otkrili su da su BDP *per capita*, prihod najsiromašnijih dijelova stanovništva i javni rashodi za zdravstvo tri najvažnija faktora koji imaju utjecaj na prosječni životni vijek. Sen je potvrdio Anandov i Ravallionov nalaz (Sen 1999). Sen je pokazao da čak i siromašne zemlje, kao Šri Lanka, Kina, Kostarika i Kerala (jedna savezna država u Indiji), mogu biti vrlo uspješne u povećanju životnog vijeka stanovništva. Uz to, autor tvrdi da su države s komunističkim sistemom bile vrlo uspješne u povećanju životnog vijeka stanovništva.

Zaista, u pogledu povećanja životnog vijeka, komunističke države često su bile vrlo uspješne (što se može lako provjeriti na osnovu statističkih podataka o Sovjetskom Savezu, predreformskoj Kini, Vijetnamu i Kubi, između ostalih). U stvari, neke bivše komunističke države u mnogo su *lošijoj* poziciji danas nego što su bile za vrijeme komunističke vladavine. (Sen, 1999:114).

Przeworski i dr. su izračunali da je životni vijek, u prosjeku, dulji u demokracijama nego u diktaturama: “Muškarci žive 66,2 godine u demokracijama i 50,8 godina u diktaturama, a žene žive 71,5 godina u demokracijama i 54,2 godine u diktaturama.” (2000:228)

Lake i Baum tvrde da demokratskije države omogućuju viši nivo javnog zdravlja mjerenog, između ostalog, prosječnim životnim vijekom. Njihovi empirijski podaci potvrđuju teorijske analize. Kako tvrde Baum i Lake, “čini se da demokracija pozitivno i signifikantno utječe na životni vijek u 62% država u našem setu podataka o državama čiji je BDP *per capita* manji od 2500 \$.” (2003:342). Ti autori daju i logično objašnjenje za uspjeh demokratskih režima. “Kako se širi baza političke participacije, pogotovo kada je ženama omogućeno glasanje, građani često zahtijevaju poboljšanje zdravstvene zaštite i obrazovanja za sve segmente društva.”

Međutim, Przeworski i dr. (2000) i Baum i Lake (2001 i 2003) nisu pokazali u kojem je političkom sistemu – demokraciji ili diktaturi – bio brži *porast* životnog vijeka. Moguće je, na primjer, da su države koje su sada demokracije već imale viši nivo očekivanog životnog vijeka u momentu kada su transformirale svoj sistem iz diktature u demokraciju. Možda nakon uvođenja demokracije višu nisu znatno povisile životni vijek. Osim toga, pošto je životni vijek snažno povezan s nivoom BDP *per capita*, koji je u prosjeku viši u demokracijama, moguće je da je životni vijek u demokracijama viši zbog višeg životnog standarda, a ne zbog superiornije zdravstvene politike usmjerene na povećanje životnog vijeka. Zbog toga ovaj članak uspoređuje godišnje povećanje životnog vijeka⁵ u dva tipa političkog režima – demokraciji i diktaturi.

Period istraživanja jest od 1960. do 1999. godine.⁶ Za period od 1960. do 1990. ovaj članak koristi klasifikaciju režima Przeworskog i dr. (2000) jer Munck i Verkuilen (2002) smatraju da je ta klasifikacija najobjektivnija klasifikacija dostupna u literaturi.⁷ Za period

⁵ Očekivani životni vijek definiran je kao “prosječni broj godina koji se očekuje da će živjeti novorođeno dijete ako zdravstveni i životni uvjeti u trenutku rođenja ostanu isti tijekom njegovog čitavog životnog vijeka” (www.worldbank.com/data).

⁶ CD-ROM *The World Development Indicators 2001*, Svjetske banke, bio je izvor podataka o životnom vijeku u pojedinim zemljama. Podaci su dostupni za 1960–99. Pouzdanost tih podataka nije u literaturi osporavana. Moguće je pronaći podatke čak i za države za koje neki drugi relevantni podaci, kao npr. podaci o BDP *per capita*, ne postoje (npr. Kuba). Međutim, za većinu država podaci ne postoje za svaku godinu. Taj je problem riješen interpolacijom podataka. Za ilustraciju, prosječan životni vijek u Alžiru bio je 51 godinu 1967., a 1970. godine prosječni životni vijek bio je 53 godine. Za 1968. i 1969. godinu podaci ne postoje. Zbog toga je interpolirano da je prosječni životni vijek 1968–9. godine bio 52 godine. Takva je interpolacija bila pretpostavka za linearnu regresiju u ovom članku.

⁷ Klasifikacija je objavljena na internetskoj stranici www.ssc.upenn.edu/cheibub/data/Default.htm.

1991–99. ovaj članak koristi neobjavljenu klasifikaciju režima koju je napravio Antonio Cheibub.⁸ Ta klasifikacija nastavak je klasifikacije Przeworskog i dr. (2000).

Kako članak uspoređuje porast životnog vijeka u demokracijama i diktaturama, potrebno je precizno definirati ta dva pojma. Demokracija je režim “u kojem su oni koji vladaju selektirani na izborima” (Przeworski i dr. 2000:15,18), dok su diktature “režimi koji nisu demokracije”. Postavlja se pitanje treba li se na osnovu takve definicije u demokratske države ubrojiti one zemlje u kojima izbori služe isključivo za legitimiranje vlasti elita koje se ne smjenjuju (kao, na primjer, Srbija za vrijeme Miloševića ili današnja Bjelorusija). Spomenuti autori daju nedvosmislen odgovor na to pitanje: “kad smo god bili u dvojbi, klasificirali smo kao demokracije samo one sisteme u kojima je vladajuća stranka izgubila izbore” (Przeworski i dr., 2000:16). Drugim riječima, Srbija za vrijeme Miloševića, Bjelorusija, Haiti u razdoblju 1961–93, Peru u doba Fujimorija, da spomenemo samo neke primjere, tretirani su u ovom članku kao diktature, jer izbori nisu omogućavali promjenu vlasti, nego su samo služili za legitimiranje vlasti elita. Naravno, u diktature su uvrštene i sve one države u kojima se nisu održavali izbori, u kojima je vlast smjenjivana nasilno, te države s nekonsolidiranom vlašću (kao, na primjer, Bosna i Hercegovina).s Nasuprot tome, države kao Venecuela, u kojima se vlast doista smjenjivala na izborima, tretirane su kao demokracije. Naravno, u periodu 1960–99. mnoge su zemlje mijenjale svoj sustav iz demokracije u diktaturu i obratno. U tom slučaju podaci o porastu životnog vijeka za period u kojem je jedna država bila demokracija dodavani su podacima za druge demokracije, a za period kada je ta država bila diktatura podaci su dodavani podacima za druge diktature.⁹ Na osnovu takve klasifikacije moguće je usporediti porast životnog vijeka u ta dva politička sistema.

Tablica 1. Prosječni godišnji porast životnog vijeka u demokracijama i u diktaturama

Politički režim	Prosječni godišnji porast životnog vijeka (u godinama)
Demokracija	.24
Diktatura	.32

Tablica 1 pokazuje da je životni vijek rastao brže u diktaturama nego u demokracijama. U demokracijama je bilo potrebno otprilike četiri godine da bi se povećao životni vijek za godinu dana, dok je u diktaturama za to da bi se polučio isti rezultat bilo potrebno otprilike tri godine. Kao dodatni argument u prilog tezi da su diktature brže povećavale životni vijek može poslužiti podatak da je 1999. godine životni vijek u diktaturama bio kraći za samo devet godina (69 : 60 godina), dok je u periodu 1950–90. bio u prosjeku kraći 16,5 godina.¹⁰ Interesantno je napomenuti da je ta smanjena razlika prvenstveno rezultat relativno brza povećanja prosječnog životnog vijeka u diktaturama (s 52,5 na 60 godina).

Međutim, logično je pretpostaviti da je lakše povećati životni vijek u zemlji koja ima relativno nizak prosječni životni vijek stanovništva. Drugim riječima, trebalo bi biti lakše povećati životni vijek s 35 godina na 50 godina nego povećati prosječni životni vijek sa 70 godina na 85 godina. Pošto je, kao što pišu Przeworski i dr. (2000:228), životni vijek u prosjeku 16 godina dulji u demokracijama nego u diktaturama, logično je pretpostaviti da je lakše po-

⁸ Zahvalan sam Antoniju Cheibubu što mi je dozvolio upotrebu njegove klasifikacije.

⁹ Da bi se izbjegle sve nejasnoće u svezi s klasifikacijom režima, u dodatku ovom članku dan je pregled klasifikacije svih režima koji su uvršteni u istraživanje.

¹⁰ Naravno, u međuvremenu su mnoge diktature postale demokracije, a neke su demokracije postale diktature. Međutim, dani podaci ipak pokazuju trend ubrzanog povećanja životnog vijeka u diktaturama. Vidi popis zemalja na kraju članka.

većati životni vijek u diktaturama nego u demokracijama. Ta je pretpostavka u skladu i s teorijom demografske tranzicije¹¹, koja tvrdi da stopa mortaliteta najbrže opada u periodu rane industrijalizacije. Kako su mnoge države u fazi rane industrijalizacije još uvijek diktature – za razliku od faze kasnog industrijskog i postindustrijskog razvoja, kada se većina država transformira u demokracije –, moguće je pretpostaviti da je lakše postići brz porast životnog vijeka u diktaturama nego u demokracijama. Zbog toga je potrebno provesti linearnu regresiju s kontrolnim varijablama da bi se identificiralo koji je politički režim uspješniji.

Anand i Ravallion pišu da postoje tri glavna čimbenika koja utječu na životni vijek: “Životni vijek zaista pozitivno korelira s BDP *per capita*, ali... taj odnos djeluje prvenstveno kroz utjecaj BDP (1) na prihod siromašnih, te (2) na javne rashode na zdravstvo.” (1993, u Sen 1999:44). Pošto je zavisna varijabla u ovom istraživanju *povećanje* životnog vijeka, postojeći životni vijek uračunat kao kontrolna varijabla zbog spomenutih razloga. BDP *per capita* uračunat je u regresiju jer Anandovi i Ravallionovi nalazi (1993) sugeriraju uračunavanje te varijable. Njihovi podaci sugeriraju također uračunavanje distribucije prihoda i javnog izdvajanja za zdravstvo kao kontrolnih varijabli. Međutim, te dvije varijable nije moguće uračunati zbog nedostatka podataka, osobito podataka o najsiromašnijim državama. Zbog toga je izabran minimalistički pristup u svezi s brojem kontrolnih varijabla. U regresiju su uračunate samo dvije kontrolne varijable – postojeći životni vijek i rast BDP *per capita*. Pozitivna posljedica takva pristupa jest maksimalno povećanje broja opservacija.

Sljedeće će hipoteze biti provjerene u regresiji:

1. Demokratski režimi imaju brži porast životnog vijeka nego diktatorski režimi. Prijašnji radovi, spomenuti u ovom članku, sugeriraju navedenu hipotezu. Osim toga Zweifel i Navia pronašli su (2000) da je smrtnost dojenčadi manja u demokracijama nego u diktaturama, što je dodatni argument za gore postavljenu hipotezu.

2. Što je viši porast BDP *per capita*, to je veće povećanje životnog vijeka. Ta hipoteza formulirana je na osnovu Anandovog i Ravallionovog istraživanja (1993).

3. Što je viši postojeći nivo životnog vijeka, to je manje povećanje životnog vijeka. Ta je hipoteza formulirana na osnovu logične pretpostavke da je lakše povećati životni vijek u zemljama koje imaju niži nivo životnog vijeka stanovništva.

Na osnovu danih hipoteza formuliran je sljedeći model istraživanja:

$$\text{Povećanje životnog vijeka} = a + b_1 \text{ politički režim} + b_2 \text{ rast BDP per capita} - b_3 \text{ životni vijek} + e$$

a = sjecište

e = standardna greška.

Rezultati istraživanja prikazani su u Tablici 2. Jedan rezultat u regresiji u skladu je s postavljenim hipotezama. Rast BDP *per capita* ima signifikantan pozitivan utjecaj na porast životnog vijeka. Postoji samo vjerojatnost od 0,07% da je točna nulta hipoteza – da rast BDP *per capita* nema utjecaja na porast životnog vijeka. Na osnovu linearne regresije može se zaključiti da povećanje BDP *per capita* za 1% povećava životni vijek za 0,003 godine.

Međutim, dva rezultata nisu u skladu s postavljenim hipotezama. Prvo, u zemljama s visokim postojećim životnim vijekom brže se povećava životni vijek nego u zemljama koje imaju niski životni vijek. Vjerojatnost da je nulta hipoteza točna – da postojeći životni vijek nema utjecaja na povećanje životnog vijeka – manja je od 0,01%. Svaka dodatna godina u nivou postojećeg životnog vijeka povećava porast životnog vijeka za 0,003 godine. Drugim riječima, može se očekivati da će se procijep između zemalja s visokim i zemalja s niskim životnim vije-

¹¹ Vidi Weeks (1998), Weitz (2001), te Kendall (2002).

Tablica 2. Ujedinjeni međusekcijski test za objašnjenja porasta životnog vijeka za period 1960–99

Varijable	Koeficijenti
Režim ¹²	.0731(.014)***
Rast BDP per capita	.0033(.001)***
Životni vijek	.0026(.001)***
R na kvadrat	.09
N	5799

Bilješke: Glavni unosi su nestandardizirani OLS koeficijenti. Fiksirani koeficijenti za vrijeme¹³ uračunati su radi kontrole autokorelacije. Robusne standardne greške, koje su uzete u obzir radi kontrole heteroskedastike (Beck i dr., 1993; White, 1980), nalaze se u zagradama.

* p < .05 (dvostrani test).

** p < .01 (dvostrani test).

*** p < .001 (dvostrani test).

kom u budućnosti sve više povećavati. Drugo, u diktaturama je veći porast životnog vijeka nego u demokracijama. U diktaturama je, u godini dana, porast životnog vijeka bio za 0,07 godina veći nego u demokracijama. I tu je vjerojatnost da je nulta hipoteza točna – da tip političkog sistema nema utjecaj na povećanje životnog vijeka – manja od 0,01%. Razlika od 0,07 godina može izgledati mala. Međutim, na osnovu te razlike u diktaturama se životni vijek povećao za gotovo tri godine više nego u demokracijama tijekom razdoblja koje ovo istraživanje zahvaća (1960–99). Pošto se radi o milijunima ljudi, tri godine dulji životni vijek ne može se tretirati kao zanemariva razlika.

Iako spomenuti rezultati izgledaju nelogično, nije teško pronaći logično objašnjenje. U demokratskim državama u supsaharskoj Africi – u zemljama koje su imale relativno nizak nivo životnog vijeka – životni se vijek znatno još više skratio u posljednjih petnaest godina. Na primjer, 1987. godine prosječni životni vijek u Bocvani bio je 61 godinu, a u 1999. godini pao je na samo 39 godina. U Južnoj Africi životni je vijek pao sa 63 godine u 1992. godini na 48 godina 1999. godine (The World Bank, 2001). Pad životnog vijeka iskusile su i afričke diktature, ali u manjem obujmu. Tako je, na primjer, u Keniji životni vijek 1987–99. smanjen za 10 godina, u Ugandi za 6 godina, a u Zairu za 5 godina. Dakle, možemo zaključiti da je životni vijek u zemljama sa najnižim životnim vijekom smanjen, a ne povećan¹⁴. U isto vrijeme životni vijek u nekim zemljama s visokim životnim vijekom i dalje je znatno rastao. Na primjer, životni vijek u Singapuru (diktatura) 1990. godine bio je 74 godine, a samo devet godina poslije već bio 78 godina. Stoga ne čudi da je regresija pokazala da se u zemljama s već dostignutim visokim životnim vijekom životni vijek brže povećava. Pošto je velik broj zemalja u supsaharskom području uveo demokratski sistem tijekom devedesetih godina, ne začuđuje niti da je linearna regresija pokazala da su diktature uspješnije od demokracija u podizanju životnog vijeka. Međutim, smanjenje životnog vijeka nisu iskusile samo afričke države nakon uvođenja demokracije. Sličan proces, iako znatno manje dramatičan, odvijao se i u Istočnoj

¹² To je dihotomna varijabla. Vrijednost za demokraciju jest 0, a vrijednost za diktaturu 1. Koeficijenti za svaki period nisu prikazani u LimDepu, programu u kojem je napravljena regresija.

¹³ Fiksirani efekti za vrijeme kontrolirani su pomoću dihotomne varijable za svaku pojedinu godinu. Zbog toga, stupanj sloboda (broj opservacija umanjeno za broj nezavisnih varijabli) jest 5757, što znači da je uzeto u obzir dodatnih 38 varijabli za svaku godinu (1961–99).

¹⁴ Iz spomenutih podataka može se zaključiti da AIDS, rat i siromaštvo objašnjavaju pad životnog vijeka u Africi bolje nego bi ga objašnjavao tip političkog režima. Međutim, evidentno je i to da su države s diktatorskim režimom, u prosjeku, bile manje neuspješne nego demokracije.

Evropi nakon pada komunizma i uvođenja demokracije. Između 1989. i 1994. prosječni životni vijek muškaraca u Rusiji smanjen je sa 64 na 57 godina. Time je Rusija pala na nivo životnog vijeka muškaraca niži nego što ga imaju Indija i Pakistan (Heleniak, 1995:1–5 i Sen 1999:114). Životni vijek muškaraca smanjen je u ranom postkomunističkom periodu u polovici tranzicijskih država (Murell, 1996:40). Ukupni životni vijek pao je, u periodu od 1989. do 1997., sa 69 na 67 godina u Rusiji i sa 71 na 67 godina u Ukrajini. Hrvatska¹⁵, Albanija i Litva također su nakon kolapsa komunizma imale privremeni pad životnog vijeka. Naravno, logično je pitanje je li uvođenje višestranačkih izbora uzrokovalo nazadovanje javnog sektora i zdravstva, ili je taj proces započeo prije uvođenja višestranačkih izbora. Moguće bi bilo tvrditi, na primjer, da je pad životnog vijeka nastupio kao posljedica smanjenog ulaganje u zdravstvo zbog naoružavanja u 80-ima u SSSR-u, te da je uvođenje demokracije posljedica raspada diktature koja više nije mogla niti financirati javni sektor.¹⁶ Međutim, statistički podaci pokazuju da je zdravstvo u spomenutim zemljama dobro funkcioniralo, čak i tijekom 1980-ih. Tako je, na primjer, životni vijek u SSSR-u porastao sa 67 godina 1980. godine na 69 godina 1989. godine. U Jugoslaviji je životni vijek u porastao sa 68 godina 1982. na 71 godinu 1987. Naravno, ne može se tvrditi da je politički režim bio odlučujući faktor za relativno brzi porast životnog vijeka tijekom komunističke diktature i relativno spor porast životnog vijeka nakon uvođenja demokracije. U Istočnoj Evropi na prijelazu iz osamdesetih u devedesete dogodila su se čak tri važna procesa – to su raspad diktature, uvođenje demokracije i liberalizacija ekonomije. Zbog toga nije lako izdvojiti politički režim kao varijablu i procijeniti u kojoj mjeri je on utjecao na porast životnog vijeka. Međutim, barem se jedna tvrdnja može pouzdano formulirati. Iskustvo Istočne Evrope ne daje nikakvu potvrdu da uvođenje demokracije ima pozitivan efekt na povećanje životnog vijeka.

Ne samo loši rezultati nekih demokratskih država nego i dobri rezultati nekih diktatura uzrokovale su u gornjoj regresiji neočekivane rezultate. Tako je, na primjer, Kina u periodu 1960–96. povisila svoj životni vijek za čak 34 godine (s 36 godina na 70), što je vjerojatno najveći dosad uopće zabilježen porast životnog vijeka. Životni vijek na Kubi bio je 1960. godine 64 godine. Godine 1995. životni vijek na Kubi bio je 76 godina, što je bilo istovjetno prosječnom životnom vijeku u SAD¹⁷. Bile su uspješne i neke nekomunističke diktature. U tekstu je već spomenut primjer Singapura. Oman je također znatno povisio životni vijek – s 50 godina 1973. na 68 godina 1987. godine. Libija je u periodu 1973–87. povisila životni vijek za 13 godina, dok je Tonga povisila životni vijek s 53 godine 1972. na 67 godina 1987. godine (The World Bank, 2001).

Ipak, ti statistički podaci još uvijek ne objašnjavaju u potpunosti paradoks da su u posljednjih četrdeset godina države s diktatorskim režimom bile u povećanju životnog vijeka uspješnije od demokracija. Bilo bi logično očekivati da će demokratske vlade – koje odgovaraju biračima na izborima – biti više motivirane na povećanje životnog vijeka stanovništva. Stoga će ovaj članak u zaključku ponuditi neka dodatna moguća objašnjenja. Prvo moguće objašnjenje za dobivene rezultate može se pronaći u činjenici da se uvođenje demokracije u supsaharske afričke države poklopilo sa naglim širenjem AIDSa. To je uzrokovalo da, tijekom devedesetih, nove demokracije ne da nisu povećavale životni vijek stanovništva, nego su iskusile drastičan pad toga vijeka. Drugo, ekonomska kriza koja je nastupila u Istočnoj Evropi na početku tranzicije dodatno je pogoršala ukupne rezultate demokracija u povećanju životnog vijeka. Stoga bi se moglo zaključiti na prvi pogled da promjena političkog sistema

¹⁵ U Hrvatskoj je taj pad najvjerojatnije bio prvenstveno posljedica rata.

¹⁶ Nažalost, ne postoje precizni podaci o postotku BDP koji je izdvajan za zdravstvo u bivšem SSSR-u.

¹⁷ 2002. godine životni vijek u te dvije zemlje bio je također istovjetan – 77 godina (World Bank, 2004).

nije imala, sama po sebi, nikakva utjecaja na stagnaciju ili čak na pad prosječnog životnog vijeka. Međutim, ostaje činjenica da su nove demokracije imale mogućnosti formulirati svoju vlastitu zdravstvenu politiku, kreirati mjere za sprječavanje širenja AIDSa, za smanjenje socijalnih razlika, za pomoć najsiromašnijim slojevima stanovništva, te ostale mjere koje stimuliraju povećanje životnog vijeka. Međutim, mnoge su nove demokracije propustile to učiniti. Nisu poduzele najnužnije mjere, često pod pritiskom crkve, da se poduzmu preventivne mjere protiv AIDSa, kao što je propagiranje upotrebe kondoma, dijeljenje besplatnih igli narkomanima, itd. Umjesto investiranja, na primjer, u kontrolu transfuzije krvi, investirano je u individualnu potrošnju. Uz to, nove su vlade sve više demontirale sistem državnog financiranja zdravstvenog osiguranja zamjenjujući ga privatnim financiranjem.¹⁸

Drastično su povećane socijalne razlike. Po podacima Svjetske Banke (1999:7), danas 160.000.000 ljudi u Istočnoj Evropi i bivšem Sovjetskom Savezu živi ispod granice siromaštva, dok je prije pada komunizma ta brojka iznosila 13.600.000. Pad životnog vijeka u Istočnoj Evropi bio je velikim dijelom uzrokovan pothranjenošću stanovništva koja se pojavila u vrijeme tranzicije. Tako je, na primjer, u Moldaviji, između 1990. i 1996., potrošnja mesa opala za 57%, potrošnja mlijeka za 48%, te potrošnja šećera za 60% (Beams, 1999). Ti podaci ukazuju na neadekvatnu ekonomsku politiku postkomunističkih vlada.

Uz to, istraživanja Van Evere (1994.) i Mansfielda i Snydera (1995.) pokazala su da proces demokratizacije *povećava* vjerojatnost izbivanja oružanih sukoba i ratova, što, naravno, utječe negativno sna očekivani životni vijek stanovništva.¹⁹ Nasuprot tome, diktature, usprkos brojnim manama, mogu ponekad uspostaviti stabilnost, red, ekonomski rast, preraspodjelu bogatstva u korist siromašnih, te poduzeti ostale mjere kojima se povećava životni vijek stanovništva. Jugoslavenska komunistička diktatura (1945-90) bila je primjer takve diktature.

Diktature su često uspješnije nego demokracije u provođenju nekih, ponekad nepopularnih mjera kao što su, na primjer, obavezno cijepljenje stanovništva, testiranje i obavezna izolacija oboljelih. Uz to, neke diktature, osobito komunističke, postigle su odlične rezultate u opismenjavanju, povećanju obrazovnog nivoa stanovništva, zapošljavanju žena, smanjenju nataliteta i smrtnosti dojenčadi, a te su mjere imale povoljan utjecaj na povećanje životnog vijeka. Kako piše Thurow, "uzmite bilo koju komunističku državu i ona će biti bolje obrazovana nego susjedi. Kuba je bolje obrazovana nego Latinska Amerika. Kina je bolje obrazovana nego Indija. Kada se uzmu u obzir formalna znanja koja mogu biti naučena u školi, Istočna je Evropa vjerojatno bolje obrazovana nego Zapadna Evropa." (1996:46). Slično ima i Svjetska banka (1996:123):

Pod centralnim planiranjem države centralne i Istočne Evrope i Sovjetski Savez bili su dobro obrazovana društva, s gotovo općim pohađanjem osnovnih i nižih srednjih škola, te s visokim nivoom pismenosti u usporedbi s državama sličnog nivoa razvijenosti (ponekad i u usporedbi s mnogo razvijenijim državama). Uz to, ta su društva imala visok nivo numeričkih sposobnosti, te odlično obrazovane inženjere. Pristup školama bio je relativno ravnopravan za dječake i za djevojčice, što je bilo vrlo važno postignuće, ako uzmemo u obzir utjecaj koji

¹⁸ Naravno, režimi sami po sebi ne čine ništa. Programe stvaraju ljudi i institucije. Empirijski rezultati u ovom članku sugeriraju da se u diktaturama takvi programi lakše pripremaju i provode. Djelomični dokaz za navedenu tvrdnju jesu spomenuti uspjesi komunističkih diktatura. Međutim, očigledno je da su potrebna daljnja istraživanja da bi se potvrdila kauzalna veza između tipa režima i provodljivosti programa koji dovode do povećanja životnog vijeka.

¹⁹ Naravno, moguće bi bilo tvrditi da su oružani sukobi nastali kao posljedica neriješenih konflikata iz razdoblja komunističke diktature. Tako, na primjer, Gurr (ed.) (1980) i Gurr i Harff (2003) tvrde da raspad diktature povećava vjerojatnost izbivanja oružanih sukoba i ratova. Međutim, ostaje činjenica da su ratovi na prostoru bivšeg SSSR-a i bivše Jugoslavije izbili *nakon* prvih višestranačkih izbora, što potvrđuje nalaze Van Evere i Mansfielda i Snydera.

ravnopravno obrazovanje ima na zdravlje i produktivnost. U Kini je također, za standarde zemalja u razvoju, obrazovno postignuće bilo i još uvijek jest impresivno.

Možda je na području povećanja životnog vijeka najimpresivniji uspjeh Kube. Ta država je pod potpunim embargom od strane SAD, koji uključuje i medicinsku opremu i lijekove, te pod embargom mnogih drugih, osobito susjednih latinskoameričkih država. Usprkos tome, Kuba ima najdulji prosječni životni vijek u Latinskoj Americi. Kuba je pokazatelj da i relativno siromašna država, ako ima opću besplatnu zdravstvenu zaštitu, može postići odlične rezultate u povećanju životnog vijeka stanovništva. Već je spomenuto da je Kuba uspjela postići isti prosječni životni vijek kao i SAD, usprkos činjenici da SAD imaju 13,5 puta veći BDP *per capita* (*purchasing power parity*).²⁰

Nisu samo komunističke diktature provodile uspješne mjere za povećanje životnog vijeka. *Azijski tigrovi*, u vrijeme dok su te države bile diktature, također su državnim mjerama uspjele postići brz porast životnog vijeka i obrazovanja stanovništva.²¹

Kakva bi onda bila sugestija ovog članka u vezi s državnim mjerama koje treba poduzeti? Treba li se uvesti diktatura da bi se ubrzalo povećanje životnog vijeka stanovništva? Odgovor je, naravno, negativan iz više razloga.

Prvo, zbog nedostatka podataka neke važne kontrolne varijable nisu mogle biti uračunate u regresijama. Stoga se ne može pouzdano tvrditi da je sam politički režim bio glavni faktor koji je utjecao na nešto brži porast životnog vijeka u diktaturama.

Drugo, iako je životni vijek u posljednjih četrdeset godina rastao brže u diktaturama nego u demokracijama, ljudi u demokracijama još uvijek žive dulje nego što žive ljudi u diktaturama.²² Opći relativno loši rezultati za demokracije uglavnom su posljedica loših rezultata koje su postigle mlade demokracije i demokracije koje su uspostavljene u siromašnim državama. Nasuprot tome, stabilne i bogate demokracije ne samo da imaju visok prosječni životni vijek, nego ga i dalje relativno brzo povećavaju. Očekivani životni vijek u Japanu već iznosi 82 godine (World Bank 2004.a:109), a u minijaturnoj Andori čak 83,5 godine²³ uz daljnje tendencije rasta.

Treće, demokracije mogu uvesti sve one mjere koje su uvele uspješne diktature. Među demokracijama, kao i među diktaturama, najbolje rezultate postižu države u kojima država financira najveći dio troškova zdravstvenog osiguranja. Japan, u kojem država pokriva većinu troškova zdravstvenog osiguranja, potrošio je 1990. godine 7% BDP na zdravstvo. Iste godine SAD, u kojima se zdravstvo zasniva na privatnom financiranju, potrošile su 12,5% BDP na zdravstvo. Usprkos tome, životni vijek u Japanu bio je 4 godine dulji nego u SAD.²⁴ Možda najbolji dokaz da je javno financiranje zdravstva superiorno privatnom daje Velika Britanija. Ta zemlja najviše je povećala prosječni životni vijek za vrijeme trajanja svjetskih ratova! Dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju A. Sen daje logično objašnjenje za taj paradoks:

Zaista, začuđujuće je da usporedba po desetljećima pokazuje da se uvjerljivo najveći porast životnog vijeka dogodio upravo u ratnim desetljećima. Dok je u ostalim desetljećima životni vijek rastao relativno sporo (između jedne i četiri godine), u oba ratna desetljeća²⁵ porastao je za gotovo sedam godina... Mnogo uvjerljivije objašnjenje za rapidni porast životnog vijeka u Britaniji krije se u opsegu društvenog udjela u pokriću troškova za vrijeme ratnih de-

²⁰ Vidi <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook>.

²¹ Za potvrdu ove teze vidi Alam (1989), Pempel (1998), Evans (1995) i dr.

²² Vidi stranice 2–3.

²³ Vidi <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/an.html#People>.

²⁴ 2003. godine razlika je povećana na pet godina (World Bank (2005:256–7)). Nakon dolaska neokonzervativaca na vlast u SAD, povećao se broj ljudi koji nemaju nikakvu zdravstvenu zaštitu.

²⁵ Za 1910–20 i 1940–50. (M. A).

kada, te u oštrom povećanju javnog izdvajanja za socijalne potrebe (u tome je sadržano i financiranje javne prehrane i zdravstvenog osiguranja). (1999:50–51)

Dakle, Velika Britanija uspjela je zahvaljujući državnoj brizi za zdravstvo i socijalnu skrb anulirati negativne posljedice rata i čak tijekom rata povećati životni vijek za sedam godina. Taj primjer ujedno i pokazuje koliko je bio neefikasan prijeratni sistem privatnog financiranja troškova zdravstvene skrbi. Uz to, spomenuti primjer pokazuje da politički sistem nije varijabla koja sve objašnjava. Politički sistem Velike Britanije nije se bitno mijenjao za vrijeme ratova, te se porast životnog vijeka u tom slučaju ne može pripisati promjeni režima. Ono što se jest mijenjalo bio je stupanj etatizma. Stoga bi daljnja istraživanja trebala detaljnije ispitati utjecaj državnog izdvajanja na zdravstvo na porast životnog vijeka. Ovo istraživanje to nije moglo učiniti zbog odsutnosti podataka za nerazvijene zemlje, osobito za period 1960–90.²⁶

Primjer Velike Britanije poanta je i za glavnu preporuku koju ovaj članak daje u vezi s javnom politikom na području zdravstva – ako demokratski sistem želi u povećanju životnog vijeka biti uspješniji nego diktatura, on mora sačuvati pozitivne tekovine države blagostanja i ljevičarskih diktatura, među kojima je jedna od najvažnijih besplatna javna skrb za zdravlje. Demokracija sama po sebi ne garantira bolje rezultate u povećanju životnog vijeka. Samo socijalno senzibilna demokracija, koja osigurava besplatnu ili barem jeftinu, svima dostupnu zdravstvenu zaštitu, može postići dobre rezultate u povećanju životnog vijeka. Da parafraziramo Thurowa (199:293–4): svaki čovjek koji se teško razboli zahtijeva, bez obzira na prihode, najbolje moguće liječenje. Zdravlje je naprosto prevažna stvar da bi bilo prepušteno tržištu. Pojedinaac može pristati da netko vozi bolji auto nego što je njegov, ali ne može pristati da mu ne bude operiran karcinom samo zato što je siromašan.

Činjenica da neke diktature imaju slične rezultate u povećanju životnog vijeka kao i razvijene demokracije upućuje na zaključak da je najvažnija varijabla – državno ulaganje u zdravstvo. Podaci u ovom članku sugeriraju da su diktature uspješnije u zemljama u razvoju, zato što tamo elite mogu slabe resurse usmjeriti u javno zdravstvo bez javne rasprave.²⁷ Time dolazimo i do posljednje pouke ovog članka. U demokracijama velika odgovornost leži na biraču. Nalazi u ovom članku ne potvrđuju tvrdnju Bauma i Lakea da građani u demokratskim državama imaju tendenciju da glasaju za stranke koje nude poboljšanje zdravstvene zaštite za sve segmente društva (2003).²⁸ Drugim riječima, demokracija sama po sebi ne garantira racionalno odlučivanje. Stoga ako žele ubrzan porast životnog vijeka, birači bi trebali glasati za stranke koji se zalažu za javno, opće i besplatno financiranje zdravstvene zaštite. Samo u tom slučaju demokracija potiče ubrzan rast životnog vijeka, te je, dakle, korisna za zdravlje.

²⁶ Vidi stranicu 7.

²⁷ Zahvalan sam anonimnom recenzentu što mi je sugerirao navedeni zaključak.

²⁸ Vidi stranicu 3.

THE INFLUENCE OF POLITICAL SYSTEM ON INCREASE IN LIFE EXPECTANCY

ANTIĆ MILJENKO

Faculty of Civil Engineering, Zagreb

This article investigates the influence of political regime on increase in life expectancy and results are surprising. Even though life expectancy is higher in democracies, dictatorships experienced a faster increase in life expectancy than democracies during the 1960-99 period. Furthermore, a linear regression in this article showed that, even when control variables are included, increase in life expectancy is lower in democracies than in dictatorships. Moreover, countries with higher level of life expectancy and faster growth of BDP per capita experienced faster growth of life expectancy. On the basis of experience of the most successful countries, this article concludes that state sponsored universal health care is the best tool for increasing life expectancy.

Key words: DEMOCRACY, DICTATORSHIP, LIFE EXPECTANCY, HEALTH CARE

Dodatak: klasifikacija političkih režima uvrštenih u istraživanje

Demokracije:

Albanija (92-9), Andora (93-9), Antigva i Barbuda (81-99), Argentina (60-1, 63-5, 73-5, 83-99), Armenija (91-9), Australija (60-99), Austrija (60-99), Bahami (60-99), Bangladeš (91-9), Barbados (66-99), Belgija (60-99), Belize (81-99), Benin (91-9), Bocvana (66-99), Bolivija (79, 82-99), Brazil (60-3, 85-99), Bugarska (90-9), Burma (60-1), Cipar (60-99), Češka (93-9), Čile (60-72, 90-9), Danska (60-99), Dominika (78-99), Dominikana (66-99), Ekvador (60-2, 79-99), Estonija (91-9), Filipini (60-4, 86-99), Finska (60-99), Francuska (60-99), Gana (70-1, 79-80), Grčka (60-6, 74-99), Grenada (74-8, 84-99), Gvajana (92-9), Gvatemala (60-2, 66-81, 86-99), Haiti (94-9), Honduras (60-2, 71, 82-99), Hrvatska (91-9), Indija (60-99), Indonezija (99), Irska (60-99), Island (60-99), Italija (60-99), Izrael (60-99), Jamajka (62-99), Japan (60-99), Južna Afrika (94-9), Kanada (60-99), Kirgizija (91-9), Kiribati (80-99), Kolumbija (60-99), Komori (90-4), Kongo (61-2, 92-6), Koreja Južna (60, 88-99), Kostarika (60-99), Latvija (91-9), Libanon (60-74), Lihtenštajn (90-9), Litva (91-9), Luksemburg (60-99), Madagaskar (93-9), Makedonija (91-9), Malavi (94-9), Mali (92-9), Malta (64-99), Marshallovo otočje (91-9), Mauricijus (68-99), Mikronezija (91-9), Moldavija (96-9), Mongolija (92-9), Namibija (90-9), Nauru (68-99), Nepal (91-9), Niger (93-5), Nigerija (60-5, 79-82, 99), Nikaragva (85-99), Nizozemska (60-99), Norveška (60-99), Novi Zeland (60-99), Njemačka (60-99), Pakistan (72-6, 88-97), Palau (94-9), Panama (60-7, 90-9), Papua Nova Gvineja (75-99), Peru (60-1, 63-7, 80-9), Poljska (89-99), Portugal (76-99), Rumunjska (91-9), Rusija (91-9), Salvador (84-99), San Marino (92-9), SAD (60-99), Sao Tome i Principe (91-9), Sijera Leone (61-6, 96-9), Slovačka (93-9), Slovenija (91-9), Solomonovo otočje (78-99), Somalija (60-8), Sudan (65-8, 86-8), Središnja Afrika (93-9), Surinam (75-9, 88-99), Španjolska (77-99), Šri Lanka (60-76, 89-99), Švedska (60-99), Švicarska (60-99), Tajvan (96-9), Tajland (75, 83-99), Trinidad i Tobago (62-99), Turska (61-79, 83-99), Uganda (80-4), Ukrajina (91-9), Urugvaj (60-72, 85-99), Velika Britanija (60-99), Venecuela (60-99), Zambija (91-9), Zeleportsko otočje (91-9).

Diktature:

Albanija (60-91), Alžir (62-99), Angola (75-99), Argentina (62, 66-72, 76-82), Azerbejdžan (91-9), Bahrejn (91-9), Bangladeš (71-90), Benin (60-90), Bjelorusija (91-9), Bolivija (60-78, 80-1), Bosna i Hercegovina (91-9), Brazil (64-84), Brunej (60-9), Bugarska (60-89), Burkina Faso (60-99), Burma (62-99), Burundi (60-99), Butan (92-9), Čad (61-99), Čehoslovačka (61-89), Čile (73-89), Dominikana (60-5), Džibuti (77-99), Egipat (60-99), Ekvador (63-78), Ekvatorska Gvineja (68-99), Eritreja (93-9), Etiopija (60-99), Fidži (70-99), Filipini (65-85), Gabon (61-99), Gambija (65-99), Gana (60-9, 72-8, 81-99), Grčka (67-73), Gvajana (66-99), Gruzija (91-9), Gvatemala (63-5, 82-5), Gvineja (60-99), Gvineja Bisao (74-99), Haiti (61-93), Honduras (63-70, 72-81), Indonezija (61-98), Irak (60-99), Iran (60-99), Jemen (74-99), Jordan (60-99), Jugoslavija (61-99), Južna Afrika (60-93), Kambodža (91-9), Kamerun (61-99), Kazahstan (91-9), Kenija (63-99), Kina (60-99), Komori (75-89, 95-9), Kongo (63-91, 97-9), Koreja Južna (61-87), Kuvajt (61-99), Laos (60-99), Lesoto (66-99), Libanon (75-99), Liberija (61-99), Madagaskar (61-92), Mađarska (60-89), Malavi (64-93), Malezija (60-99), Mali (61-91), Maroko (60-99), Mauritanija (61-99), Meksiko (60-99), Moldavija (91-5), Mongolija (85-91), Mozambik (75-99), Nepal (60-90), Niger (60-92, 96-9), Nigerija (66-78, 83-98), Nikaragva (71-84), Njemačka Demokratska Republika (60-88), Obala Bjelokosti (61-99), Oman (61-99), Pakistan (60-71, 77-87, 98-9), Panama (68-89), Paragvaj (60-99), Peru (62, 68-79, 90-9), Poljska (60-88), Portugal (60-75), Ruanda (62-99), Rumunjska (60-89), Salvador (60-83), Saudijska Arabija (60-99), Senegal (61-99), Sijera Leone (67-95), Singapur (65-99), Sirija (61-99), Somalija (69-99), SSSR (60-89), Središnja Afrika (61-92), Sudan (60-4, 69-85, 89-99), Surinam (80-7), Svazi (68-99), Španjolska (60-76), Šri Lanka (77-88), Tadžikistan (91-9), Tajland (60-74, 76-82, 91), Tajvan (60-95), Tanzanija (61-99), Togo (61-99), Tonga (70-99), Tunis (61-99), Turkmenistan (91-9), Turska (60, 80-2), Uganda (62-79, 85-99), Ujedinjeni Arapski Emirati (71-99), Urugvaj (73-84), Vijetnam (85-99), Zaire (60-99), Zambija (64-90), Zelenortske otočje (75-90), Zimbabve (65-99).

LITERATURA

- Alam, Shahid M. (1989) **Governments and Markets in Economic Development Strategies: Lessons from Korea, Taiwan, and Japan**. New York: Praeger.
- Anand, Sudhir and Martin Ravallion (1993) Human Development in Poor Countries: On the Role of Private Incomes and Public Savings. **Journal of Economic Perspectives**. Vol. 7:1 (Winter). Pp. 133-50.
- Baum, Matthew A. and David A. Lake (2003) The Political Economy of Growth: Democracy and Human Capital. **American Journal of Political Science**. Vol. 47:2. Pp. 333-47.
- Beams, Nick (1999) **The Free Market Social Catastrophe**. Članak je dostupan na internetskoj adresi <http://www.wsws.org/articles/1999/aug1999/un-a05.shtml>.
- Beck, Nathaniel, Jonathan N. Katz, R. Michael Alvarez, Geoffrey Garret and Peter Lange (1993) Government Partisanship, Labor Organization, and Macroeconomic Performance: A Corrigendum. **American Political Science Review** 87. Pp. 945-8.
- Evans, Peter (1995) **Embedded Autonomy: States and industrial Transformation**. Princeton: Princeton University Press.
- Gurr, Ted Robert (ed.) (1980) **Handbook of Political Conflict: Theory and Research**. New York: Free Press.
- Gurr, Ted Robert and Barbara Harff (2003) **Ethnic conflict in world politics**. Boulder: Westview Press.
- Heleniak, Timothy (1995) Dramatic Population Trends in Countries of the FSU. **Transition**. (September/October). Vol. 6:9/10.
- Kendall, Diana. **Sociology in Our Times: The Essentials**. Belmont, CA: Wadsworth.
- Lake, David A. and Matthew A. Baum (2001) The invisible Hand of Democracy: Political Control and the Provision of Public Services. **Comparative Political Studies** Vol. 34:6. Pp. 587-621.

- Mansfield, Edward D. and Jack Shneider. Democratization and the Danger of War. **International Security**. Vol. 20:1.
- Munck, Gerardo L. and Jay Verkuilen. Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative indices. **Comparative Political Studies**. Vol. 35:1. Pp. 5-34.
- Murrell, Peter (1996) How Far Has the Transition Progressed? **Journal of Economic Perspectives**. Vol. 10:2 (Spring). Pp. 25-44.
- Pempel, T. J. (1998) **Regime Shift: Comparative Dynamics of the Japanese Political Economy**. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Przeworski, Adam, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub and Fernando Limongi (2000) **Democracy and Development: Political institutions and Well-Being in the World, 1950-1990**. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Sen, Amartya (1999) **Development as Freedom**. New York: Anchor Books.
- Thurow, Lester C. (1996) **The Future of Capitalism**. New York: Penguin Books.
- UNICEF (The United Nations Children's Fund) (1993) Public Policy and Social Conditions: Central and Eastern Europe in Transition. **Regional Monitoring Report, No. 1**. International Child Development Center, Florence, Italy.
- Van Evera, Stephen (1994) Hypotheses on Nationalism and War. **International Security**. Vol. 18:4.
- Weeks, John R. (1998) **Population: An Introduction to Concepts and Issues**. Belmont, CA: Wadsworth.
- Weitz, Rose (2001) **The Sociology of Health, Illness, and Health Care: A Critical Approach**. Belmont, CA: Wadsworth.
- White, Halbert (1980) A Heteroscedasticity Consistent Covariance Matrix Estimator and a Direct Test for Heteroscedasticity. **Econometrica** 48. Pp. 817-38.
- The World Bank (1993) **World Development Report: investing in Health**. Oxford University Press.
- The World Bank (2004) **World Development Report: Making Services Work for Poor People**. Oxford University Press.
- The World Bank (2005) **World Development Report: A Better Investment Climate for Everyone**. Oxford University Press.
- The World Bank (1999) **World Development indicators**. Oxford University Press.
- The World Bank (2004a) **World Development indicators**. Oxford University Press.
- The World Bank (2001) **World Development indicators**. CD ROM.
- Zweifel, Thomas D. and Patricio Navia (2000) Democracy, Dictatorship and Infant Mortality. **Journal of Democracy**. Vol. 11:2. Pp. 99-114.